

Posudek oponenta:

Evelyn Kofroňová, Práce farmaceutického asistenta za první republiky v porovnání se současností, se zaměřením na proměnu přípravy IPLP,
Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Praha 2024.

Bakalářská práce Evelyn Kofroňové se zabývá tématem poměrně specifickým, vycházejícím podle všeho z autorčiny vlastní profesní orientace. Dle názvu by mělo jít o porovnání náplně práce farmaceutických asistentů v době první republiky se současností, těžiště práce však zřetelně spočívá v dotazníkovém šetření, které autorka uskutečnila mezi dnešními farmaceutickými asistenty a zaměřila dílem na jejich pracovní činnost, dílem na jejich postoje k širším otázkám lékárenského provozu. Sebrané odpovědi následně stručně shrnuje, nicméně jakákoliv systematictější komparace se zvoleným obdobím meziválečné ČSR chybí. Z tohoto hlediska práci určitě nelze hodnotit ani jako historickou, ani jako komparační. Nic na tom nemění ani pasáže předcházející vlastním výzkumným kapitolám, kde je celkem nesoustavně zreferováno, „jak to bylo dříve“, a to prakticky výlučně na základě sekundární literatury. Mohla by autorka sama v rámci obhajoby svůj text nějak oborově resp. metodicky zařadit? A chápe-li práci jako mezioborovou, mohla by ji tedy situovat mezi ty obory, na jejichž pomezí se podle ní ocitá?

Samotná sledovaná profese, její činnosti a prostředí, v němž se tyto činnosti odehrávají, souvisejí na první pohled s okruhem humanitních disciplín, které jsou obsahem bakalářského studia, jen velmi volně. Ale jde v prvé řadě o volbu problémů a metod. Ty pak dělají z výzkumu výzkum historický, sociologický, antropologický, psychologický, ekonomický, nebo jiný. Obávám se však, že okruhem otázek, které dotazník respondentům kladl, se autorka nijak nepokusila provázat sledované prostředí s problémy a postupy některých humanitních disciplín.

Z čtenářského hlediska se práce rozpadá na dvě disparátní, v podstatě nijak neprovázané a jen nezřetelně související části: vlastnímu empirickému výzkumu předcházejí kapitoly o medicíně, léčitelství a lékárenství v minulých dobách, které budí dojem, že jsou k výzkumné části práce jaksi dodatečně dolepeny. Autorka dosti nepochopitelně začíná svůj výklad hluboko ve starověku, kde se pouští do širokých výkladů o léčitelských znalostech, právním postavení lékařů, náboženských aspektech tradiční medicíny až po přiblížení konkrétních léčebných postupů a receptur v konkrétních dochovaných pramenech. Samostatné kapitoly pojednávají o starověkém Egyptě, Mezopotámii a antickém Římě. Vystává otázka, proč není tedy pozornost věnována i jiným starověkým civilizacím, ve kterých se lékařství jistě taktéž provozovalo, např. Chetitům, Peršanům, Etruskům a především pak Řekům, z jejichž medicíny je ta římská v podstatě odvozena (jak konec konců zmiňuje sama autorka). Výběr je velmi nahodilý a tím více text budí dojem nefunkční výplně. Zároveň nutně musí být stručný a ne vždy je patrně opřen o znalost širšího kontextu, takže se místy nevyhne určitému zmatení. Např. Mezopotámie je starověké označení prostoru mezi Eufratem a Tygridem, na kterém se průběhu času střídaly různé kultury a situovaly se různé říše: Sumerové jako národ určitě nevyhynuli (s.13), jde jen o označení konfederace měst, která politicky ovládala tento prostor ve 3. tisíciletí př.n.l.; po úpadku této politické formy se prosadily jiné (označované jako Babylónie), ovšem lidé a jejich potomci nezmizeli, ani tento prostor nevyklidili. Celkově mám za to, že tyto pasáže – protože se prakticky nevztahují k tématu práce - by bylo lépe zcela vypustit.

Po kapitole Starověký Řím pak následuje závatný skok v čase ke kapitole Farmaceutický asistent za první republiky. Text kapitoly ovšem zahrnuje podstatně širší výklady o lékopisu (který ovšem nebyl po roce 1918 novotou, vznikl už v 18. století za Rakouska), vzniku a

kompetencích Lékárnického grémia, pracovní hierarchii v lékárnách a vzdělání lékárníků, pracovní době v lékárnách, náplni práce farmaceutických asistentů, konkurenci drogerií a vojenských lékárnách. Z nich opět jen některé body se vztahují bezprostředně k tématu práce. Tato část je patrně založena výlučně na sekundární literatuře, s níž autorka navíc občas pracuje nekriticky, když např. přebírá její tvrzení včetně různých ideologických nánosů a hodnocení: na s. 25, v kapitole o vzdělání farmaceutů, konstatuje, že „snahy o reformu studijního programu narazily na nezáměr a odpor, protože byly v rozporu se zájmy soukromokapitalistických kruhů té doby“ (patrně z Úvodu do studia farmacie a dějin farmacie autorů Ruska a Kučerové z roku 1983). Jako dobový pramen by mohla být chápána nanejvýš Bílkova a Tomíčková Lékárnická učebnice z roku 1938, která je odkázána v pozn. 45, s níž se však v textu nijak neparčuje, a Meclův příspěvek v Lékárnických listech 31/1938 o postavení zaměstnaných lékárníků v číslech (z něj pochází údaj o podílu žen mezi zaměstnanými lékárníky, ostatně jediný kvantitativní údaj pro prvorepublikové období, který může autorka s dnešní dobou porovnat (a to ještě se značnými výhradami – viz dále). Příznačně ani Lékárnická učebnice, ani Meclův referát nejsou uvedeny v seznamu literatury a zdrojů, takže se nezdá, že by je měla autorka reálně v ruce.

Pasáže o lékárenské praxi za první republiky by jistě v práci, která je zamýšlená jako komparační, neměly chybět, ale měly by pro období meziválečného Československa uvádět zejména ta zjištění, která mají být porovnána se současností. A ta v nich v zásadě chybí.

Co se týče výzkumné části předložené práce, deklaruje autorka cíl „zjistit, v jakém rozsahu se aktuální stav odlišuje od minulosti“ (s. 38, jinými slovy řečeno i na s. 41). To ovšem z principu možné není, neboť k žádnému z měřitelných parametrů, které sleduje v praxi současných farmaceutických asistentů, nemá k dispozici srovnávací údaje z období prvorepublikového - např. kvantifikace typů léčivých přípravků, které jsou připravovány v laboratoři, podíl přípravy individuálních léčivých přípravků na celkové činnosti asistenta, kvantifikace užití jednotlivých postupů (technik) a technologií (přístrojů, zařízení). Stejně tak nemůže porovnat postoje a názory dnešních asistentů (zda IPLP dělají rádi či neradi, co podle nich nejvíce konkuruje lékárnám) s postoji a názory lékárníků v meziválečném ČSR, protože jednak tehdy takový průzkum udělán nebyl, jednak řada otázek směřuje k jevům, které v té době neexistovaly nebo do lékárenské praxe nezasahovaly (např. proč myslí, že dnes v lékárnách převládají ženy; jak si počínají, když nějaký z průmyslově vyráběných přípravků není na trhu). Otázky v dotazníku zkrátka nejsou kladeny tak, aby deklarované porovnání umožnily.

Zcela zásadní námitku mám k výběru okruhu respondentů (a to vzhledem ke způsobu, jakým následně autorka jejich odpovědi vyhodnocuje). Způsob výběru (letmo nastíněno na s. 42) v žádném případě nezohledňuje statistickou reprezentativnost vzorku, přestože se v práci tvrdí opak: autorka oslovila okruh svých spolužáků ze střední odborné školy, na něž se následně nabalili jejich známí a tuto skupinu doplnila tak, že objela lékárny „napříč republikou“. Celkem těmito cestami oslovila 120 osob, z nichž reagovala asi polovina. Tento postup ovšem reprezentativnost vzorku nezajišťuje, jde o metodu sněhové koule, kdy se na sebe nabalují ti, co jsou ochotní ke spolupráci. Reprezentativní vzorek by musel zajišťovat proporčnost skupiny na základě pohlaví, věku, velikosti sídla, regionální příslušnosti, popř. typu lékárny, ve které respondenti pracují. Ale toto vše se utvořilo víceméně náhodně. Takový postup není principiálně špatně, ale je pak potřeba 1) takto vytvořený okruh respondentů v práci přiblížit, 2) nezacházet s ním tak, jako by šlo o vzorek, tj. skupinu, která reprezentuje (proporčně v různých parametrech) celou obec farmaceutických asistentů.

Autorka ale bohužel získané odpovědi takto hodnotí. Prvních šest otázek dotazníku (pohlaví, věk a délka praxe respondenta, počet lékáren, v níž dotazovaný postupně pracoval, typ lékárny, v níž aktuálně působí, velikost sídla, v němž se tato lékárna nachází) by bylo náležité použít pro charakteristiku skupiny dotazovaných, ale autorka vyhodnocuje získaná

zjištění tak, jako by objektivně vypovídaly o všech farmaceutických asistentech v zemi. Ilustruji to na údaji o pohlaví zúčastněných: z okolnosti, že z 62 respondentů je 95% žen a 5% mužů je automaticky vyvozeno, že mezi farmaceutickými asistenty vůbec je takovýto poměr pohlaví. Ale procentuální zastoupení mužů a žen mezi všemi asistenty přece neznáme! K dovršení všeho autorka porovnává podíl žen ve své vzorku s podílem žen mezi zaměstnanými lékárníky za první republiky (37 %) a činí dalekosáhlé závěry: „současná situace představuje významný posun oproti minulým desetiletím a ukazuje, jak se role žen ve farmaceutickém sektoru zásadně změnila a posílila“ (s. 47). Ale obávám se, že kategorie „zaměstnaní lékárníci“, pokud vůbec zahrnuje lékárenské asistenty, tak nezahrnuje jenom je, ale i diplomované magistry; jde tedy o jinou/širší kategorii lékárenských pracovníků, než na jakou se zaměřuje autorka. V dalších parametrech se uvedená interpretační chyba opakuje: analýzu věkové struktury respondentů komentuje autorka tak, že „tato data...poskytují důležitý pohled na věkovou strukturu farmaceutických asistentů v českých lékárnách“ (s.48); analýzu délky praxe respondentů vyhodnocuje tak, že „tato data ukazují, že více než třetina farmaceutických asistentů je relativně nová v oboru, což naznačuje příliv nových pracovníků a možnou generační výměnu“ (s. 48). Nikoliv, data ukazují, že více než třetina autorčinných respondentů je relativně nová v oboru, nic víc! Analýzu typu lékárny, ve kterém respondenti působí (soukromé, řetězcové, nemocniční) uvozuje větou „...graf znázorňuje rozložení farmaceutických asistentů podle typu lékárny, ve které aktuálně pracují“ (s.50) a komentuje, že „data vypovídají o výrazné převaze řetězcových lékáren v zaměstnávání farmaceutických asistentů“ (s.51). Atd.

Výše uvedená metodická námitka je určitě nejzásadnější, protože výpovědní hodnota všech zjištění je tímto přístupem v zásadě zcela anulována. O interpretaci dat se ostatně hovořit nedá, je interpretací autorka rozumí spíše verbální shrnutí toho, co vyšlo. Nedostatky se ovšem objevují i ve formálních aspektech předložené práce, jmenovitě v citacích: namátkově lze zjistit, že v pasáži práce se mluví o něčem jiném, než v citovaném zdroji. Konkrétně v kap. 4.5 odkazuje výklad o léčivých domácích specialitách poznámkou 60 na s. 127-131 Dohnalových Studijních textů k dějinám farmacie. Tam se ale pojednává o vojenské farmacii za Rakouska-Uherska, za první světové války a částečně za první republiky a o tématu léčivých domácích specialit tam není ani popel. Podobný lapsus byl zjištěn ještě u jednoho odkazu, ale prověřit citace systematicky jistě možné nebylo (už proto, že většina prací není dostupná online). Ve světle toho jsou některé formální nedostatky v citacích (zdvojování číslovaných poznámek na konci odstavce, opakování názvu práce v rámci citace) v zásadě už podružné.

Oponentský posudek se z podstaty věci soustředí na nedostatky předložené práce, které však v tomto případě mám za dosti principiální a závažné. V jejich světle a v porovnání s ostatními bakalářskými pracemi nemohu bohužel hodnotit práci Evelyn Kofroňové lépe, než známkou dobře.

